

Kredo

Azərbaycan milli kitabxanası



Müstəqil ictimaiyyəti, publisistik qəzet №69-70 (1247-1248) 15 noyabr 2024-cü il Qiyməti 1 manat

Qəzet 1999-cü ilin oktyabrından çıxır

AZƏRBAYCANIN GERÇƏK TARİXİ: MUSA YAQUB DÜNYASINA SƏYAHƏT NAĞILA DÖNMÜŞ YAŞANTILAR



Nəzirməmməd ZÖHRABLI,
jurnalist-publisist
21. 07. 2011

Şairlərin, yazıçıların, jurnalistlərin, bəstəkarların yuxusuz anları, yuxusuz gecələri olur. Onları içdən narahat edən hissələrin ağ vərəqlər üzərinə çıxma bilməsi, nota uyumması - doğulmasına qədər. Musa Yaqubu da narahat edən yuxusuz gecələr var. Yuxusuz gecələr onu "Neft Daşları"nda da izləyib, "Un işığı"nda da, Laçın kəli öləndə də...

...Sonuncudan danışacağıq. Cilovçu balaca Musanın ədəbi hadisəyə dönmüş birinci yuxusuz gecəsi - Laçın kəlin ölümündən.

"İndi desəm nağıldır" poeması çox mətləblərə aydınlıq gətirir. Burada qorxulu nağıl kimi xatırlanacaq çox məqamlar gizlənilib. Poemada konkret qəhrəman axtarmaq yersizdir. Bu əsərin bir qəhrəmanı var. O da zamandı. Qələmə alındığı dövrdə dəbdə olmuş Sovet ədəbiyyatı prizmasından yanaşsaq zamanın özünün də müsbət və ya mənfə qəhrəman olmasını aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkərik. Əslində elə bu da Musa Yaquubun qəliblərə sığmayan söz adamı olmasını sübuta yetirən amillərdəndir.

Poema ana torpağın müqəddəsliyini məktəb şagirdlərinə çatdıran fikirlərlə başlayır:

- Bu ilk dərşinizdir,
Başlayaq işə;
Sizə də ilk dəfə yetişər səsim.
Amma, əzizlərim, mənəm həmişə
torpaq haqda olub birinci dərşim
Bəli, torpaq haqda,
Torpaq müqəddəs,
Gərək yadınızdan çıxmasın bu dərş.
O da can kimidir, satıla bilməz,
Vətəndi, atadı, anadı torpaq.

Müəllimin şagirdlərlə tanışlığı zamanı eşitdiyi adlar onun xəyalında əbədi ilişib qalan çətin illərin xatirələrini canlandırır. Gerçək həyat yaşantılarına söykənən xatirələr şairin oxucu ilə növbəti təmasına stimül verir:

Adın?

- Kərim Qafar oğlu,
Mənimki Fəzli.
Qafar oğlu Kərim?
- Elədi, bəli.
- Mənim adım Laçın,
- Onunku Səlimi.
- Bu adlar nə qədər yaxındır mənə.
Bu adlar alıcı bir xəyal kimi,
Məni o günlərə apardı birdən.
O kotan çaxırları səsləndi yenə,
Torpaq qoxusunu duydum yenidən.

Beləcə bözi epizodları şairin "Zülmün nağılı" şeirində sadalanan "İndi desəm nağıldır" poeması Musa Yaquubun öz dilindən indiki insana sözün əsl mənasında nağıl kimi görünəcək əhvalatlar sayaq səslənir:



Bilirsinizmi mən,
Kotanca olmuşam,
payızda, yazda,
İş yerim o dağlar, o düzlər idi.
Onda matorumuz, maşınımız da
Kəllər, arabalar, öküzlər idi.
Eh, sizə nə var ki...
kəllə, öküzlə
Gecəni gündüzə qatanlar idik,
Boyunduruq üstə yatanlar idik.

Poemanın bu yerində şagirdlərin adlarının ona tanışı, doğma olmasının səbəbini anlayır oxucu:

- O zəncir səsləri,
O kənd, o torpaq
Bir də ki, mən özüm cılız bir uşaq...
Hə, kotanca Qafar, kotanca Fəzli
Bir də Səlimi xala -
gülər, meşəli...
Biz kələ qoyardıq Laçın adını.
Laçın kəl var idi -
qara pəhləvan,
Vermişdi kötana öz heyatını...
Könlümdə sizinçin bir nağıl yatır,
İndi də gözümün qabağındadır.

Bu yerdə poemanın mövzusunda şirinlik hopdur, xüsusi tərəvət bəxş edən təbiət lövhələrinə diqqət yetirməsək, bəlkə də oxucuları Musa Yaquub poeziyasının özəlliklərindən bir qədər kənar da qoymuş olarıq:

- Ağacda quşların yuxusu baldır,
Sığınub budağın yarpaqlarına.
Anılar elə bil qapqara xaldır.
Yapışıb güllərin yanaqlarına.
Yaxud,
Bu payız küləyi həzindir nesə,
Könlüm quşa dönüb uçar yerindən.
Çıxmaz xatirimdən o aylı gecə.
Torpaq qoxusunu duydum dərinəndən.
Meşənin kölgələr qarışığında,
Vələs yarpaqları düşürdü zər-zər.
Lapan yarpaqları ay işığında
Ayrı pəncəsinə bəzəyirdilər.

Bundan sonra baş verənlərin poeziyanın dili ilə ictimailəşdirilməsi artıq Musa Yaquubun öz ölkəsinin əsl vətəndaşı, ziyalı, şairi, başlıcası isə BÖYÜK İNSANI olduğunu döndə-döndə təsdiqləyir. Musa Yaquub dünyasından bir damla olan "İndi desəm nağıldır" gerçəkəndə Azərbaycan tarixinin bir parçasıdır. Axı tarix təkə rəqəmlərdə yazılanlardan ibarət deyil...

...İstənilən canlı və ya cansız əşya duyğulu insanlara doğmalaşa bilər. Kasıb ailənin uşaqlarını inəyin bircə dəfə südla, toyuğun yumurta ilə xilas etməsi, lap elə yazı masasının, məişət əşyalarının insana təmənənəsiz şəkildə hərəkətsiz xidməti bu canlı və cansız əşyaların sahiblərinə doğmalaşması üçün yetərli sayıla bilər. Onda qalmışdı ki, Laçın kəlin bütöv bir kəndi illərlə achiqdan qurtarmasına... bu heyvana bəlkə heykəl qoymaq da azdı. Çoxlarının unuduğu bu yaxşılıqı Musa Yaquub öz poemasında xüsusi bir sevgi və mərhəmət hissi ilə abidələşdirib, onun yaxşılıqlarını dəyərləndirib:

- Laçının
kölgəsi dağ oldu birdən.
Laçın əjdahaydı,
Laçın gəmiydi.
Fəzli də minirdi belinə hərdən,
Fəzli də
belində milçək kimiydi.

Laçınla bağlı xatirələrin çözümünə bir qədər sonra qayıdacağıq. Poema həm də ona görə tariximizin bir parçasıdır ki, burada cərəyan edən hadisələr təkə Laçın işçələrinin təənnümündən ibarət deyil. Laçınla ilgili baş verən bütün proseslər o dövrdəki yaşam tərzinin ayrı-ayrı nümunələrini oxucuya çatdırır. Əlbəttə əgər buna yaşamaq demək mümkündürsə. "Dəstəçidən qaçırdım, o da vurdu kürekəndən" yazan müəllif bununla İkinci Cahan Savaşından sonra sümükləri hələ bərkiməmiş uşaqların əməyinə nə qədər ehtiyac olduğunu, uşaqlar işlərinin öhdəsindən gələ bilməyəndə isə onların rəhbərlər - "dəstəçilər" tərəfindən amansızcasına döyüldüklərini bildirir.

(Davamı 14-cü səhifədə)

(Əvvəli 1-ci səhifədə)

Kolxozçuların məşhur "1 May bayramı"nı cəmiyi yarım gün istirahət imkanı əldə etməsindən ruhlanan cütçü azyaşlıların bu yarım gündə necə şadlanmasından da yazmadığı unutmur:

İki yumurta
 Bir çətvər yağım
 Süfrədə bağlı
 Mən də gedirəm,
 Fəzli də gedir,
 Kərim də gedir.
 Ağac qaşığım
 cibimdə gedir.
 Qoltuğumdadır
 qalaylı nimçəm.
 Başdan-ayağa
 şadlıq sevincəm.

...Cütçülər torpaqları şumlamaq üçün arana köç etməli olurlar. Laçın yenə də kəllərin önündədir. Amma kəndindən, doğmalarından aralı qalmaq kiçik yaşlı Musaya yaman yer eləyib. Cilovçu işinin ağırlığı da bir tərəfdən:

Bir aydı ki, arandayıq,
 Babadağın gümüş qaşı
 Çox uzaqdan baxır bizə.
 Canalının sarı daşı
 Çox uzaqdan baxır bizə.
 Kimdir duran, kimdir yatan,

NAĞILA DÖNMÜŞ YAŞANTILAR

Səhər kotan, axşam kotan;
 Bu tikanlı, çayırılı yer
 Öküzləri üzüb daha.
 Kəllər sanki bezib daha.

Darıxan kotançılar uzaqdan qaraltı görə kimi özlərinə gəlirlər. Zənn edirlər ki, bu atlı kənddən gəlir. Amma onun kimliyini dəqiqləşdirmək o qədər də asan deyil. Bunun oxuculara bir fərqi olmasa da, kənddən sovqat gözləyən yorğun kotançılar üçün bu gəlişin sevincli anlarını yaşamaq qədər gözəl heç nə ola bilməz. Səfərdir, sədrdir, forslu Kərəmdir... axır ki, gələn "gözətçi, qıçı gülləli Bayram" olur. Ayağına müharibədə güllə dəymiş Bayram da həmkəndlilərini görəncə sevincindən şikəstliyini yaddan çıxarıb sürüşüb atın üstündən yerə atılır. Onun gətirdiyi xurcunlarda hamıya pay-püş, İsmayılıda həmişə bol olan meyvələr var. Səlimi xala bütün kəndin insanların özünə çevrilmiş Laçın kəlin duz payını da Bayramdan yollayıb. Burada bircə pay göndərənə olmayan yetim Fəzlinin torbası yoxdu. Düzdür, çətin günlərin mehribanlaşdırdığı kotançılar onu da təbii ki ac qoymazlar. Ancaq Fəzlinin kimsəsiz qalması da müharibənin qoyub getdiyi qan-qadali izlərdəndir. Özündə gerçəkliyi əks etdirən bu obrazın və ona göstərilən qayğının qələmə alınması bu tipli yüzlərcə, minlərcə taleyin ümumiləşdirilməsi olmaqla bərabər, böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik mental xüsusiyyətlərimizin təbliğidir. Bu dəqiqələrdə Musaya ən əziz adamsa Bayramdır:

- Amma indi dünyanın
 Ən mehriban adamı
 Bayram idi mənimçin.
 Kənddən gələn kim isə
 Anam idi mənimçin,
 Atam idi mənimçin,
 Bayram idi mənimçin.

(Davamı var)